

SPORT SHARHLARINING JOZIBADORLIGI

Odiljonov Doniyor

O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti 2-bosqich magistranti

***Annotatsiya:** sport tushunchasi va sport sharhlovchilari haqida, sport sharhlovchilarning vazifalari, ularning ishidagi asosiy maqsad va vazifalar, sport sharhlovchilarini sharhlaridagi jozibadorlik va bu jozibadorlikni ta‘minlovchi vositalar haqida.*

***Kalit so‘zlar:** sport, sport sharhlari, sport jurnalistikasi, sport transilatsiyasi, ommaviy sport turlari, sport sharhlaridagi ovoz balandligi va tazligi.*

***Annotation:** about the concept of sports and sports commentators, the tasks of sports commentators, the main goals and tasks of their work, the attractiveness of sports commentators' comments and the tools that ensure this attractiveness.*

***Key words:** sports, sports commentary, sports journalism, sports broadcasting, public sports, volume and loudness in sports commentary.*

Sport — jismoniy madaniyatning tarkibiy qismi, jismoniy tarbiya vositasi va usuli, jismoniy mashqlarni turli majmualari bo‘yicha musobaqalar tashkil etish, tayyorlash va o‘tkazish tizimi. Sportning maqsadi kishilarning sog‘lig‘ini mustahkamlash va umumiy jismoniy rivojlantirish bilan birga sport musobaqalarida yuqori natija va g‘alabalarga erishishdir. Dastlabki sport musobaqalari Yunonistonda bo‘lib o‘tgan. Xalqaro olimpiada qo‘mitasi tashkil qilinganidan keyin sport juda tez rivojlana boshlangan. 1896-yilda 1-zamonaviy Olimpiada o‘yinlari o‘tkazilgan.

Sport turlarining 2 asosiy guruhi mavjud: milliy sport turlari va xalqaro sport turlari. Milliy sport turlari har bir xalqning o‘ziga xos turmush tarzi, mehnat faoliyati va dam olish sharoiti asosida rivojlangan. Xalqaro sport turlari muayyan sharoitlarda musobaqalar o‘tkazishning umumlashtirilgan tizimlaridan iborat bo‘lib, bunda musobaqa ishtirokchilarining o‘zaro munosabatlarini, natijalarni hisobga olish va baholashni xalqaro miqyosda bir xil tartibga keltirish, yagona qoidalardan foydalanishga asoslangan maxsus cheklashlar nazarda tutiladi. Sport bilan shug‘ullanishda jismoniy tarbiya va sportni boshqarish davlat organlari, xalqaro sport tashkilotlari tomonidan man etilgan vositalarni qo‘llashga yo‘l qo‘yilmaydi. Yuqori sport ko‘rsatkichlariga erishish maqsadida stimulyatorlardan, doping moddalaridan,

Xalqaro olimpiada qo‘mitasi man etgan boshqa vositalardan foydalangan sportchi musobaqalardan chetlashtiriladi. Taraqqiyot jarayonida sport jismoniy tarbiya doirasidan chiqib, mustaqil umummadaniy, siyosiy, estetik, iqtisodiy ahamiyat kasb etdi. Sport do‘stona xalqaro aloqalarni kengaytirishga, xalqlarning o‘zaro bir birini tushinishi va do‘stligi rivojlanishiga xizmat qilmoqda. XIX asr o‘rtalaridan bir necha G‘arb mamlakatlarida professional sport rivojlana boshladi. U tomoshabopligi, biznesga aylanib, katta daromad manbai bo‘lib borayotganligi bilan ajralib turadi.

Prezidentimizning 2020-yil 30-oktyabrdagi “Sog‘lom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yana-da rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni esa bu boradagi harakatlarimizga yangi ruh bag‘ishlagan edi. Bugun harbiylashtirilgan tizim xodimlari o‘rtasida ham sport bilan muntazam shug‘ullanish avj olgan. Turli sport musobaqalari o‘tkazish ommalashmoqda. Ta’kidlash joizki, davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan beshta muhim tashabbusning ikkinchi yo‘nalishi – yoshlarni jismoniy chiniqtirish, ularning sport sohasida qobiliyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratishga alohida e’tibor qaratilayotgani keyingi yillarda ommaviy sport tadbirlarini o‘tkazishga keng yo‘l ochmoqda.

Sport industriyasidagi martaba imkoniyatlari faqat atletik mahoratga ega bo‘lganlar bilan cheklanmaydi; uchun sohasida lavozimlar keng qator ham bor sportchi bo‘lmaganlar. Bunday imkoniyatlarga sport jurnalistlari, sport yozuvchilari va sharhlovchilari kiradi. Shuning uchun biz sport jurnalistlari, sport yozuvchilari va sharhlovchilari o‘rtasidagi aql bovar qilmaydigan farqlarni o‘rganamiz.

Ushbu ish o‘rinlari aqliy va jismoniy salomatlik xizmatlari, savdo va marketing daromadlari va sport media kontentini taqdim etish orqali sport sanoatini qo‘llab-quvvatlaydi. Shuning uchun, sport jurnalistlari, sport yozuvchilari va sharhlovchilari sport olamida muhim rol o‘ynaydi.

Sport sohasida parda ortida ishlashni xohlovchilar uchun sport jurnalistikasi tanlovdir. Sport jurnalistikasi onlayn media, bosma va radioeshittirish jurnalistikasida ko‘plab turli martabalarni o‘z ichiga oladi.

Sport jurnalistikasi - bu haqida xabar beradigan yozish shakli sport mavzulari va musobaqalar. Sport jurnalistlari ko‘plab ommaviy axborot vositalarining muhim elementidir. Sport jurnalistikasi sport yangiliklari va havaskorlar va professionallarning voqealarini xabardor qilishga qaratilgan. U o‘yinchilar va murabbiylardan intervyu olish, o‘yin statistikasi haqida hisobot berish, o‘yinni tahlil qilish va sharhlash va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Sport jurnalistlari barcha ommaviy axborot vositalarida, jumladan bosma ommaviy axborot vositalarida, teleko‘rsatuvlar va Internetda ishlaydi.

Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, endi sport nafaqat sportchilarga balki sportga qiziqadigan insonlar uchun sportni to'laqonli shakld ayetkazib beradigan, sportdagi ruhni o'sha insonlarga ko'chira oladigan insonlarga ya'ni sharhlovchilarga muhtojligi sezila boshladi. Sport translyatsiyasida sport sharhlovchisi (shuningdek, sport diktori, sport boshlovchisi yoki o'yin bo'yicha boshlovchi sifatida ham tanilgan) o'yin yoki voqeani real vaqt rejimida, odatda jonli efir vaqtida, an'anaviy ravishda tarixiy ko'rsatuvlar davomida doimiy sharhlashni taklif qiladi. Radio sport eshittirishlari uchun birinchi vosita edi va radio sharhlovchilari buni o'zlari ko'ra olmaydigan tinglovchilarga harakatning barcha jihatlarini tasvirlashlari kerak.

Televizion sport yoritilishida sharhlovchilar odatda o'zlarini ovozi sifatida ko'rsatadilar, tomoshabinlar ekranlarida ko'rsatiladigan tarkibning tasvirlari va harakat tovushlari va tomoshabinlar fonda eshitiladi. Televizion sharhlovchilar tadbir davomida kamdan-kam hollarda ekranda ko'rsatiladi, garchi ba'zi tarmoqlar o'z reklama beruvchilarini tanlovdan oldin yoki keyin yoki aksiyadagi tanaffuslarda qisqa vaqt ichida kamerada namoyish qilishni tanlashadi.

Sport sharhlovchilarining turlari mavjud.

Asosiy sharhlovchi. Efirda bosh sharhlovchi asosiy ma'ruzachi hisoblanadi. Ushbu roldagi teleradiokompaniyalar o'zlarining ifodaliligi va tez-tez tez harakatlanadigan sport voqeasining har bir o'yinini yoki voqeasini tasvirlash qobiliyati uchun qadrlanadi. Ideal o'yin-o'yin ovozi bir necha soatlik sport translyatsiyasi davomida eshinish mumkin bo'lgan vokal tembriga ega va shu bilan birga o'yindagi faollikning ahamiyatini etkazish va yaxshilash uchun etarlicha dinamik. Radio va televideniya o'ynash texnikasi biroz boshqacha yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Radio eshittirishlar, odatda, o'yin bo'yicha boshlovchidan radio tomoshabinlari ko'ra olmaydigan faoliyatni og'g'zaki ravishda etkazish uchun ko'proq gapirishni talab qiladi. Radio va teleko'rsatuvlar uchun bir xil voqea uchun bir xil o'yin-o'yin sharhlovchisi bo'lishi odatiy holdir.

Rang tahlilchisi (sharhlovchisi). Ranglar bo'yicha tahlilchi yoki sharhlovchi statistika, jamoalar va sportchilar bo'yicha strategiya va vaqti-vaqti bilan latifalar yoki engil hazil kabi ekspert tahlili va asosiy ma'lumotlarni taqdim etadi. Ular odatda o'zlarining sport turlari bo'yicha sobiq sportchilar yoki murabbiylardir, garchi ba'zi istisnolar mavjud. "Rang" atamasi tahlilchi tomonidan taqdim etilgan engillik va tushunishni anglatadi. Sport translyatsiyasi uchun eng keng tarqalgan format bu rang tahlilchisi/sharhlovchining asosiy taqdimotchi / o'yin-o'yin bilan birga ishlashidir. Sport sharhlovchilari o'zining afzalliklari va qiyinchiliklari bilan karrerada ishlaydi. Ijobiy tomoni shundaki, sharhlovchilar doimiy ravishda o'tkaziladigan sport

tadbirlarida ajoyib o'rindiqlardan bahramand bo'lishadi va ular o'z fikrlarini bildirish orqali tirikchilik qilishadi.

Sport sharhlovchilari o'zining afzalliklari va qiyinchiliklari bilan karerada ishlaydi. Ijobiy tomoni shundaki, sharhlovchilar doimiy ravishda o'tkaziladigan sport tadbirlarida ajoyib o'rindiqlardan bahramand bo'lishadi va ular o'z fikrlarini bildirish orqali tirikchilik qilishadi. Biroq, reklama beruvchilar tez-tez sayohat qilishlari, uzoq va g'alati soatlarda ishlashlari va katta auditoriya uchun harakat qilishlari kerak, shu bilan birga oldindan aytib bo'lmaydigan va yozilmagan sport turlari bo'yicha o'z sharhlarini juda yaxshi ko'rishlari kerak. Quyida sport sharhlovchilari sport karerasining ushbu sohasida samarali faoliyat yuritishni istasa, ularga qo'yiladigan eng zarur talablardan ba'zilar keltirdik;

Ovoz va tezlik. Har qanday sport sharhlovchisining eng taniqli atributi uning ovozidir. Oldingizda tinch va qulay bo'lishingiz kerak kamera va mikrofonlardan foydalanish. Mashhur sport sharhlovchilari o'ziga xos ovozga ega va harakat va harakatsizlik daqiqalarida ravon va aniq gapirish qobiliyatiga ega. Sport sharhlovchisi aniq va ifodali gapira olishi, yashirib, haqorat qilmasligi kerak. Shuningdek, sport sharhlovchisi muxlislarni ortiqcha tafsilotlar bilan ortiqcha yuklamasdan, faktlarni, o'yinning kayfiyatini va hissiyotlarini yetkaza olishi kerak.

Tez fikrlash. Barcha sport turlari bo'yicha ko'pchilik o'yinlar umumiy yo'nalish yoki tartib bo'yicha bo'lsa-da, kutilmagan hodisalar yuz berishi mumkin. Bu kutilmagan hodisalar bir jamoadan ikkinchisiga to'satdan burilish, o'yinchining jarohati, ob-havoning keskin o'zgarishi yoki hatto tabiiy ofat bo'lishi mumkin. Kutilmagan yoki hatto travmatik voqea sodir bo'lganda tez o'ylash va xotirjam va professional bo'lish sport sharhlovchilari uchun qimmatli mahoratdir.

O'yin haqidagi bilim. Barcha sport sharhlovchilari o'zlari qamrab oladigan sport turlarini tushunishlari kerak. Ko'pgina sport tahlilchilari va yuqori darajadagi rang tahlilchilari faqat o'z sportlarida ishlaydigan sobiq o'yinchilar yoki murabbiylardir. Boshqa sport sharhlovchilari turli xil sport turlari bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lib, ularga beysboldan Olimpiya o'yinlarigacha bo'lgan turli vaziyatlarda ishlash imkonini beradi. Sharhlovchilar, shuningdek, o'yin qoidalarini chuqur tushunishlari va sport olamidagi hozirgi tendentsiyalar va voqealardan xabardor bo'lishlari kerak.

Sport sharhlovchilari televidenie yoki radioda ishlashi va Olimpiya o'yinlari kabi yirik tadbirlarda mahalliy futbol va regbi o'yinlaridan tortib atletika yoki gimnastika musobaqalarigacha bo'lgan har qanday narsa haqida fikr bildirishi mumkin.

Ular bitta sport turiga ixtisoslashishi yoki bir nechta turli sohalarni qamrab olishi mumkin. Ish kuni davomida sharhlovchilar odatda:

- 1) klublar yoki o'yinchilarni tadqiq qilish orqali voqea yoki tadbirga tayyorgarlik ko'ring;
- 2) o'yin hodisasini yoki sharhni rejalashtirish uchun ishlab chiqarish jamoasi bilan ishleng;
- 3) tadbir yoki voqea joyida prodyuserning yo'nalishini oling;
- 4) ovoz muhandislari sifatida joylarda ishlab chiqarish guruhi bilan ishlash;
- 5) murabbiylar, futbolchilar va menejerlar kabi boshqa sport mutaxassislari bilan suhbatlashing;
- 6) o'yindan oldin, o'yin davomida va keyin sodir bo'lgan voqealarni sharhlash;
- 7) ekspert fikrini yoki o'yin davrlari orasidagi statistik ma'lumotlarni taqdim etadigan "xulosa" bilan ishlash;
- 8) veb-sayt, blog yoki ijtimoiy tarmoqlarni yangilash.

To'g'ri ko'nikma va tajribaga ega bo'lgan holda, siz jurnalistika bo'yicha diplomsiz yoki tajribasiz mahalliy darajadagi sharhlardan ham oldinga chiqish mumkin.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki, sport sharhlovchilarning har qanday vaziyatdan oson va tez chiqib keta olishi, istalgan vaziyatga bemaol baho bera olish ko'nikmasi juda zarur. Sport sharhlovchilari o'zining afzalliklari va qiyinchiliklari bilan karerada ishlaydi. Tomoshabinning qanchalar zavq olishi sharhlovchining mahoratiiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni "O'zbekiston bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasini tuzish to'g'risida", Toshkent (<https://fayllar.org/toshkent-toshkent-v2.html>), 05.10.2002 y.
2. L.R.Ayrapetyans, A.A.Pulatov. Voleybol nazariyasi va uslubiyoti (<https://fayllar.org/jismoniy-madaniyat-nazariyasi-va-uslubiyoti.html>) Toshkent-2012 y
3. Ayrapetyans L.R., Voleybol. zar qalam (<https://fayllar.org/7-sinf-testlar-sonli-ifodaning-qiymatini-toping-a-097-b-093-c.html>), T. 2005 y
4. Ayrapetyanst L. R., Godik M.A. Sportivnie igri. T.: "Ibn Sino", 1991.
5. Godik M.A. Sportivnaya metrologiya. Uchebnik dlya institutov fizicheskoy kulturi. M.: "Fizkultura i sport", 1988.